

VIJITES VIDEDES A LA GEJES DE FASCIA: SCRIGNES DE STORIA E DE ÈRT

Va inant ence da d'invern (la sarà metuda a jir fin a la fin del meis de mèrz 2011) la neva culturèla de la vijites vidèdes a la gejes de Fascia, scrin e patrimone de duta la comunanza. Na proponeta nia demò per i turisc, ma pissèda ence per la jent del post che vel jir più in fon te chel che l'é fora da usc de ciasa.

Sa Vich, la vijites a la geja de Sent Uiana les era states endrezèdes da jacotenc da l'ex secretèr de comun Carlo Weiss, e dapodò l'à metù man l'joen Andrea Rizzi che da cinch egn en cà i les endreza ence te la Pieif de Sen Jàn.

Dò l bon ejit ence te autres paijes la scomenzadiva la é dō a ciapèr pé. L'an passà l'é stat metù n esser na comiscion dal decanat de Fascia che se cruzia de cultura, turism e ecumenism. Anter la outra proponetes se à dezedù de meter jù n calendàr complet de la vijites vidèdes te duta la gejes de Fascia: chest l'é stat fat jà per l'istà passà. L'é vegnù chieñ ence la persones fora per i paes de la val che podes fèr da guides olache les mecèa e l'é stat coordinà bel delvers dis e oraries, con n codejel de reclam unitar per duta la vijites, de gra ence al contribut de l'Azienda de Promozion Turistica. Chest

Vigo:
la chiesa
di Santa
Giuliana /
la geja
de Sent Uiana

uton passà Andrea Rizzi l'à domanà che la scomenzadiva la vegne fata ence via per l'invern, olache l'é ence manco evenc te val de stamp culturèl. Chest l'é l'calandèr de la vijites: lunesc (Sent' Uiana-Vich, Sen Lorenz - Pera, geja de la Madona de la Neif - Gries de Cianacei, geja de San Piere e Paul - Soraga) de martesc (geja del Sacro Cher - Cianacei), de mercol (geja de Sen Bastian e Sen Roc) de jebia (geja de Sen Florian - Cianacei), de vender (geja de Sent-Antone - Delba, Pieif de sen Jàn - Vich). Per aer maor informazions se pel se oujer ai numeres de telefon 0462.609702, 0462.609600, 0462.609550.

Margherita Detomas

LADINO

Schratl ist bider umadum!

di Cristina Moltre

MÒCHENO L'associazione culturale mòchena Schratl ritorna attiva

L'associazione culturale mòchena Schratl ritorna attiva. Per alcuni anni l'associazione ha avuto un momento di stasi. Ora alcuni giovani della valle hanno pensato di farla rivivere organizzando progetti e momenti di incontro fra giovani, e non, nella speranza che lo Schratl diventi un punto di riferimento per le iniziative culturali in valle. Domenica 13 febbraio si è svolta la festa di ricostituzione con tanta allegria, musica, dolci e prelibatezze mòchene.

De bersntoler kultural vraischöft Schratl no jarder va rua de ist bider paroatet za kentn u s lust va de bersntoler as belln se hearn toal van tol, mòchen eppes ver en lōnt bou as men lep, stitzn de kultur de gschicht ont mòchen vinnen en de lait de bersntoler identitāt. Groasa riven ont schbara vourtschbinnen, ober ölls ist meglech men s hōt lait as hearn en hērz as de miasn eppes ver sēlber ont ver de ondern mòchen. Oa'n van doin ist gabiss der nai president va de vraischöft, der Stefano Moltre as hōt, vour a por mu'het zōmmgariaft a toal junga, asou lai ver za klōffen a bea'ne zōmm ont ver za mòchen drau tschbinnen as bos as de jungen mechetri tea' ver za stitzn ont envire trong de inger kultur, sproch ont identitāt. En a poor trēffn sai' schoa' araus kemmen schea'na sōchen ont ideen va ölla de toalnemmer. Bail de fest va biderzōmmgaleik as ist gaben en sunta as de oa'nadrais van hourneng de lait hom se gameicht innschraim en de vraischöft. A naieket vourtschbunnen van earstn toalnemmer ist gaben de sēll za kring en plōtz van zeitl va de vraischöft, a schlissl ver en compiuter gamōcht va holz pet drau tschrim schratl. Der trēff van sunta ist gaben a schea'na fest pet musik ont eppes za ēssn kocht en haus. Der Stefano hōt vourstellt de sēlln as sai' de vourtschbinnen va de vraischöft, de earstn projektn as men ensint hōt za mòchen. An projekt schoa' u'pfonkt

en de haiser ver za trong a bea'ne lust ont musik abia as a vōrt ist gaben bail de zait va de vosnōcht. Ölbe as en doi argoment men bellet bider hernemmen s prauch van vōschn en lest tovosnōcht as ist vriarer ölbe kemmen gamōcht en palai en de schērzerbis. Der prauch van vōschn ist der sēll za kentn u' a groases vaier ver za vaprennen de gobba, der puckl van betschō. Der betschō ver ber as kennt en nēt ist de lōrf as zōmm pet de betscha derstellt oa'n van bichtestn praich ver Palai. An ondern projekt u'gahenkt en de kultur van tol ist der sēll gahoasn „zōmminstrument musik“. Pet de zōmmōrbet van Institut va musik va Poazn men hōt u'pfonkt za vourtschbinnen an kurs ver mearer instrumentn, ver kinder ont jungen as belln learnen za gaing ont spiln. Der kurs bart kemmen gamōcht keing leistagēst ont schanmikeal. Ver dōs bart men mòchen an informativ trēff pet lait as enteressiart sai' schoa' en mu'net van merz ver za meing gem de meglechket en institut za pesser organissiarn se. Schea'na iniziatiiven, schea'na projektn, s oa'zege ist hoffen as de lait schelltn enteressiart sai' ont kemmen za vertraim zait zōmm. S ist bol boret as ber lem en de valle incantata ober de lait as lem en miasn nēt asou still sai'. S schratl ist bider umadum s oa'zege ist gem en a bea'ne òcht ont helven en za nēt bider auholtn se. Ber as billt se innschraim en de vraischöft bart gabiss guat u'ganommen.

CIMBRO

BITTO: LAI KHES?

Disa boch i böllataz kontarn a stordja bo da redet vo khes, milch, gegress, khüa un perng, ma nēt von ünsarn perng, ändre. Saugante à bazta da tian di ändarn geatz zo giriva ke ma lirn hēta eppaz, un asō böllataz vüarn in Valtellina, un zo khōdaz pezzar in di tēldar vo Gerōla un vo Albaredo, in provintz vo Sondrio, poade auzgikrablt von bazzar von fluzz Bitto.

Bitto iz ānka dar nām von khes bo da khint gimacht af dise saitn, an nām bo da hatt gimacht di khear vo dar gāntzan Bēlt un iz girift aft alle di pestn tissan von graozarstn hearn; ja umbromm 'z iz nēt a khes bo ma khoaft al merkā. An kilo Bitto, az ma sait guat zo vennanen, magat khemmen zo khosta fra di āchtzekh un di hundartunsērtzekh euro. Vor ma khütt ke 'z iz kartza vil mochtma vorstian umbromm, un lai asō makma khōn azta varlēt da kunt zaln allz ditza gēlt. Dar Bitto iz gimacht lai in di zait bo da geat von earst vo sunio fin affon lest tage vo setembre, pittar milch von vichar givüart af di pērng, pērng bo da hevan ā vo 1400 metre zo riva fin obar di 2000. A sunio lai di sēlnen ledrenar soin ēapar un 'z grass kressart a pizzle af di bōtta af di āndar o. Vor ditza soinda khummane khesarn az bi da ka üs, ma ploaze "calēcc". A "calēcc" iz gimacht vo a drai maurn pitt khnottn, āna malt, hoach an metro un nicht mearar. Di khūdjar nützan an stēkh zo ziagada drau a sbartzez laila, az bi a tach, un in untar haltnsada āgizuntet 'z vaür zo boroata in khes. 'Ziz asō bo da allz khinnt gimacht auzant, af di bisan bo da 'z vich vinnt zo vrezza, khinnt gimēlcht, un di milch - no labe - khinnt giarbatet allz khes. Daz meararste nütma milch vo khüa pitt a 10-20% vo milch vo goaz (vo dar ratza Orobica, bo da da iz aft khummana āndra sait), vichar bo da mang vrezzan lai 'z gegress von bisan, un nicht āndarst.

Benn allz 'z grass iz verte di khūdjar lesan au allz soine sachandar un pin khüa un pin goazan gian in an āndarn "calēcc", afn 'an par 'an hōacharstn pērgē. Disar "pascolo turnario", az be da hoazanen se, tiāt azta alle di pērng khemmen hēta ginützt, haltante a güatzez grass un alle di bisan hēta gimēstet vor 'z djar bo da khinnt. Ditza billt khōn vil vor a pērgē

foto J.Ruffoni/Clickalps.com

bo da, in daz gāntz Beleslānt, iz nā zo giana hēta mearar stērbane. Ma mocht ānka khōn ke 'z iz nēt allz da: aniaglana bis hatt soi sōrt vo ggress (in ummana mearar schüss, in an āndra meararne radīkn odar gruamat) un asō dar khes sogetart zo bēksla benn ma san khostet vo a par diferentegen stūkh. Bomino Soliva, Pescegallio Foppe, Trona Soliva, Trona Vaga un Tronella soin lai a par nēm vo dise pērng, nēm bo da mochan khemmen alle augimecht af di krost von khes. Ummana von pest sachandar bo da hatt disar khes, nāmp in daz guat gesmakh pa nas un in maul, un in di tīafgela varbe az bi da sēll vo dar sunn bo da geat oine, iz ke ma mak machanen raivan vor djardar, az ma haltet hērt zo khearanen un zo riblanen alle di tang, vor zboa vert. Di pestn Bitto soins di sēlnen bo da hām daz mindarste sim djar, ma ma mak rivan fin obar di zene odar di zbōlve o. Khummane āndre stūkh khes in di Bēlt man rivan aft asō baz, dar Bitto iz dar untzege bo da khinnt zo soina hēta güatar, gōdrante vo ditza schümmaz gischenk bo den macht di zait. Asō vorsteatma biavl fadīge izta hintar in aniaglana stukh vo disan khes, biavl stordja un biavl pasiōng. Di arbat vo dise mānnen haltet lente di pērng - un asō di lentar - un di arbat von altn o. Un di natur khüitten vorgelt 'z Gott pitt eppaz bo gāntz plitte un gāntz guat.

Luca Zotti